

Nafarroako liburutegi publikoen egoera

b

J. ARANA / J.F. ELIZARI / J. ITURRALDE /
A. MAESTRO / M. VIDAURRE

b

Aurrekariak

Iruñeko lehenbiziko Liburutegi Publikoa XIX. mendean hasieran zabaldu zen, Napoleonen inbasioak ekarrita, beste gauza batzuk bezala. Alabaina, Gerra Zibila atzean utzi eta mende honetako 50eko hamarkadara ailegatu arte, ez da izan ahalegin sistematikorik Liburutegi Publikoak ezartzeko Nafarroako zenbait herritan. Nafarroako Liburutegi Publikoen Sareak 50. urteurrena ospatzen du aurten; izan ere, 1950ekoak dira Diputazioaren eta udalen arteko lehenbiziko lankidetza hitzarmenak Liburutegi Publikoaren zerbitzua mantentzeko, Altsasun eta Miranda de Argan. Harez geroztik, Sarea handituz joan da egun dituen 84 liburutegiak bildu arte. Baina urte haueetan guztietan ez da aurrerapauso handirik eman Nafarroan Liburutegi Publikoak lege aldetik normalizatzeko. Halatan, 1967ko Araudi batek du indarra gaur egun ere; beste anakronismo batzuen artean, liburutegiko langileak emakumezkoak izateko gomendioa dakar, arazoak gerta daitezkeen kasu batzuetan izan ezik. Araudi hori eta 1983ko jarraibide batzuk, irakurle txartelaren eta liburuak maileguan emateko zerbitzuaren ingurukoak, araugintza arloan

W Jesus Arana, Juan Francisco Elizari, Juana Iturralde, Asun Maestro eta Miren Vidaurre liburuzainak dira Nafarroan.

ditugun oinarri ia bakarrak dira. Horrekin batera, jakina, zerbitzu honetan parte hartzen duten bi administrazioen eskumenak eta erantzukizunak banatzen dituzten hitzarmenen testuak. Diputazioa (Nafarroako Gobernu gero) arduratu ohi da langileak kontratatu eta prestatzeaz, eta Udalen ekarpena, berriz, lokalak utzi eta haien mantentzeaz arduratzea da. Bestalde, oraindik sendotze bidean dauden zerbitzu zentralen ernamuina, duela hamar bat urte baizik ez zen sortu. Orduz gero, Liburutegi Publikoetan sartzen diren materialen erdia, gutxi gorabehera, era zentralizatuan erosi eta prozesatzen da (Kultura Zuzendaritza Nagusiaren aurrekontuaren bidez). Beste erdia liburuzainek erosten dute, udalek horretarako emandako aurrekontuez baliatuz (200.000 pezetatik 1.000.000 pezetara bitarte, biztanle kopuruaren arabera).

Eskema hau, lehen begiratuan sinplea badirudi ere, dexente korapilatu da azken hamar urteotan. Laurogeiko hamarkadaren amaieran eta laurogeita hamarrekoaren hasieran, Nafarroako Gobernuak plantilak bere horretan utzi zituenenez, zenbait herritan liburutegia zabaltzeko beste bide bat jorratu zen: langileak kontratatzeko prest zeuden udalek Liburutegi Publikoa irekitzeko aukera zuten, Sareko Liburutegien onura guztiekin. Eta hala, Nafarroan gaur egun dauden 84 liburutegi horietatik 22 itunduak dira, hau da, Udaleko langileak dituzte. Horrez gain, kontuan hartzen badugu, plangintza eza dela-eta, liburutegien ia laurdena 1.500 biztanletik behe-itiko herrietan da goela, egoeraren konplexutasunaz ohartuko gara.

Liburutegiak informatizatu eta automatizatzeko prozesuari duela bi urte eskas ekin zitzaion, zalantza askorekin. Prozesuak hainbat kontraesan eta akats jarri du agerian, hala nola, Liburutegi Publikoen Sarea eta Nafarroako Liburutegi Nagusia elkarren arteko loturarik gabeko bi errealitatetzat hartzeak ez duela burubiderik. Nafarroako Liburutegi Nagusiaren gaia, gainera, aspaldi honetan Nafarroako prentsan izan den eztabaida sutuenetako bat bilakatu da. Badira bost urte Liburutegiaren arduradunek liburu gehiagorentzat tokirik ez zela ohartarazi zutela, eta geroztik Iruñeko Udalaren eta Nafarroako Gobernuaren

arteko tirabirak etengabeak izan dira gai honen inguruan, tentsio handiko uneak ere tartean. Udalak, bere garaian Nafarroako Unibertsitate Publikoaren egoitza Alde Zaharrean (auzoa nahiko egoera kaxkarrean zegoen orduan) kokatzeko aukera galtzen utzi ondoren jasotako kritikek akuilatuta, ez zuen entzun ere egin nahi Liburutegi Nagusia Alde Zaharrean kokatzen ez zuen ezein asmo. Nafarroako Gobernuak, berriz, apalago hasieran baina sendoago orain, liburuzainek hasieratik defendatu zuten aukeraren alde egin du: Liburutegi Nagusia Intendentziako orubean (autobus geltokiaren inguruetan) kokatzea, Alde Zaharretik metro batzuetara (baina handik kanpo), eta ongi komunikaturiko alde batean, dotazio berria hiriko auzo guztien eskura jartzeko moduan. Nolanahi ere, Yolanda Barcina Iruñeko alkate berriak hauteskunde kanpainen behin eta berriz iragarri du Liburutegi Nagusia kokatzeko gogoko duen aukera Intendentziako orubea dela, eta litekeena da artikulua hau kaleratzerako afera erabakirik egotea¹.

1995ean eraturiko Nafarroako Liburuzainen Elkarteak, bere aldetik, laurogeita hamar bazkide ditu, autonomia erkidego honetako profesional gehienak beraz, eta parte-hartze aktiboa izan du Liburutegi Nagusiaren kokapenaren inguruko eztabaidetan, hirigintzakoetan nahiz kulturaletan, bai eta Nafarroako liburutegiei buruzko lege baten eskaeran (horren premia adierazi baitzen *TK* izenarekin elkarteak argitaratzen duen buletinean, lehenbiziko alean), eta plangintza zehatz baten arabera jarduteko beharra azpimarratzean ere.

Plangintza falta ohikoa eta iraunkorra bada ere, ez dira ahaztu behar duela zenbait urte, bereziki laurogeiko hamarkadan, eginiko pausoak. Bidezkoa da gestoreen lana aintzat hartzea, azken urteotan liburutegiak eta liburuzainen egoera (langileen egonkortasuna, zerbitzua irekita izateko orduak gehitzea, liburutegi barreneko lanak, etab.) pixkanaka hobetzeari lotu baitzaizkio. Hobekuntza horiek guztiak garrantzitsuak dira; partzialak halere, eta ez aski, beraz. 1997. urtetik aurrera baizik ez da hasi lanean liburutegien egoera orokorretik abiatuz. Estreinakoz, apustua egin da etorkizunari begira: liburutegien jardun osoari hel-

du zaio eta irtenbide bateratsuak proposatu dira. Proiektu hau bultzatu dutenen artean, ezbairik gabe, Hezkuntza eta Kultura Departamentuko zenbait goi kargudun aipatu beharra dago, autokritika serioa egin, gure iragana arretaz aztertu eta norabidea ezartzea eskatzen zutenei —Elkartetik nola beste arlo batzuetatik— entzuteko behar adina adore eta sentsibilitatea erakutsi dutelako.

Nafarroako Liburutegi Publikoendako antolaketa eredu berrirantz

1997an, Absys (liburutegiak kudeatzeko programa integratua, lehen fasean 17 liburutegitan ezartzen ari dena) erostearekin batera, Nafarroako Gobernuako Kultura Zuzendaritza Nagusiak, Liburutegien Sarea eta Nafarroako Liburutegi Nagusia berrantolatzeari ekitea erabaki zuen. Lehenbiziko pausoa Antolaketa eta Informazio Sistemen Zuzendaritza Nagusiarekin harremanetan jartzea izan zen. Nafarroako Gobernuako Lehendakaritza Departamentuaren menpeko Zuzendaritza horren helburuetako bat, administrazio publikoa bera hobetu eta modernizatzea da. Miguel Condearena eta Carmen Miral teknikariak arduratu dira Liburutegi Publikoen arloa Antolatzeako Azterlana egiteaz. Lan hori, garai hartan bulegoko burua zen Asun Maestrok prestatutako Liburutegien Sarearen Memoria zabal batekin batera, funtsezkoa izan da: egia da, halere, bi azterlan horiek aurreko urteetan egindako beste hainbat azterketa eta dokumenturi gehitu zaizkiola, eta guztiek behar zutela sistematizazio eta helburu argi bat, hara hurbiltzeko, eta arlo honentzako bilakaera esparru bat.

Izan ere, hainbat tokitatik ohartarazi zaigu Liburutegi Publikoek eskainitako zerbitzuen zehazgabetasunaz; zenbait liburutegiren eta bereziki Nafarroako Liburutegi Nagusiaren egoera kaskarraz; antolaketa eta zuzendaritza egitura urriaz; Foru Erkidegoko arloen arteko desorekaz, liburutegiko dotazioei dagokienez (hiriburuan bertan, Iruñean, defizit nabarmena dago); XXI. mendearen atarian herritarrek jaso behar dituzten zerbitzuak zehaztu eta ba-

teratu beharraz; eta, azken batez, eredu tradizional eta estu baten ordeztu eredu moderno eta berritzaile bat geureganatzearen egokitasunaz.

Desafioari aurre eginez, Kultura Zuzendaritza Nagusia-Vianako Printzea Erakundeak, Liburutegi Publikoen Eredua izan den zehazteko proiektua plazaratu zuen. Lana behar bezala egiten zela ziurtatzeko, hiru lagun, liburutegiaren sareko arlo ezberdinetakoak, izendatu eta liberatu zituen, agiriak taxutzeaz arduratuko zen taldea osatzeko. Honakoek osatu dute: Juana Iturraldek, Miren Vidaurrek eta Jesus Aranak. Bestalde, arestiko hiru horiez gain, honakoak ere talde teknikoko kideak izan dira: Liburutegi Nagusiaren Bulegoko burua (Juan Francisco Elizari), Liburutegiaren Sarearen Bulegoko burua (Asun Maestro), eta Antolaketa eta Informazio Sistemen Zuzendaritza Nagusiaren ordezkariak (Carmen Miral eta Miguel Condearena).

Proiektua aurrera eramateko, talde horrek lanerako dokumentuak prestatu eta talde bati aurkeztu dizkio kontrasterako. Talde horretan parte hartu dute Kultura Zuzendaritza Nagusiko zuzendaritzako kideek (Tomás Yerro, José Ortega eta Carmen Jusué jaun-andreak buru zirela), beste erakunde batzuen ordezkariak (Udal eta Kontzejuen Federazioa; Toki Administrazioako Zuzendaritza Nagusia; Nafarroako Kulturaren Kontseilua; Ondare Historikoaren Zerbitzua), eta, azkenik, Nafarroatik kanpoko liburutegietan, plangintzan eta kudeaketan duten esperientziagatik aukeratuak (Eulalià Espinàs, Nuria Ventura eta Magdalena Vinent). Kontrasterako taldearen esku utzitako eginkizuna, dokumentuen kalitatea hobetzeko ñabardurak eta ekarpenak egitea izan da.

Azkenik, Nafarroako Liburutegi Publikoetan lanean aritzen diren ehundik gora laguni informazioa eman zaie eta haiekin eztabaidatu da Liburutegi Publikoen Eredurako Diseinuaren xehetasunen gainean.

Oro har, oinarri batzuk finkatzea da prestatutako dokumentuek bete nahi duten helburua, bertatik neurri zuzentzaile batzuk abian jartzeko, egitura koherenteagoa lortzeko asmoarekin. Hortaz, Nafarroako liburutegiaren

egoerari buruzko diagnostikoa egin ondoren, lantaldeak dokumentu hauek utzi ditu prestaturik: (1) liburutegiei buruzko legearen zirriborria; (2) Nafarroako Liburutegi Publikoen maparen zirriborria; (3) lankidetzaz hitzarmen berrien zirriborria; (4) prozeduren gidaliburua; (5) zerbitzuen kartera eta (6) kudeaketa deszentralizatzeko proposamen bat, Liburutegien Kudeaketarako bost barrutiren bidez, koordinatzaile bana arduradun dutela.

Liburutegiei buruzko Legea baliagarria izatea espero dugu, Nafarroako herritar guztiendako liburutegi zerbitzua bermatzeko, batetik, eta liburutegi berriak irekitzeko eskumena Nafarroako Gobernuak Hezkuntza eta Kultura Departamentuaren esku uzteko, bestetik. Etorkizunean Nafarroako Liburutegi Publikoen Mapak adierazten duen tokietan soilik irekiko dira liburutegi berriak, eta ez udal-lek nahi dutenean, orain arte gertatu den bezala. Legearen beste helburuetako bat da egoera antolatu eta egitura organikoa ezartzea. Gaurdaino Liburutegi Nagusia eta Liburutegi Publikoen Sarea izan direnak unitate bakar batean sartuko dira egituran, eta argi eta garbi zehaztuko da batera bete beharreko zereginak, egin daitezkeen lanak, etab. Legeak, gainera, aholkularitza organorik (bereziki Nafarroako Liburutegien Kontseilua) egon behar duen zehaztu eta horrek izanen lituzkeen osaketa eta eginkizunak finkatu beharko lituzke; ondare bibliografikoa babesteko bete beharrekoak ezarri; eta Nafarroako Liburutegien Sistemako beste liburutegi batzuekin, baita beste eremu geografiko batzuetakoekin ere, lankidetzan aritzeko aukera zabalik utzi.

Nafarroako Liburutegi Publikoen Mapa prestatzean, liburutegi zerbitzua razionalizatzeko asmoari erantzuten zaio, har dezakeen biztanle kopuruaren arabera izan dadin. Horretarako, udalerriak biztanle kopuruaren arabera sei multzotan sailkatu dira (1.500 eta 3.000 biztanle artekoak; 3.001 eta 5.000 biztanle artekoak; 5.001 eta 10.000 biztanle artekoak; 10.001 eta 20.000 biztanle artekoak; 20.001 eta 30.000 biztanle artekoak; eta, azkenik, 100.000 biztanletik goitikoak, hau da, Iruñea soilik). Sei multzoetan zenbait kontzeptutarako ezaugarrien modu-

luak ezarri dira (fondoak, lokalen azalera erabilgarriak, langileen kopurua eta kategoria, ordutegiak, altzariak, etab.).

Nafarroako Gobernuaren eta udalen arteko lankidetzaren hitzarmenak berraztertzeke premia sortu bada, liburutegi itunduen formula alde batera uzteko eta lehenagoko hitzarmenetan aurreikusirik ez zeuden kontzeptuak sartzeko asmoak ekarri du: ekipo informatikoak, programak, telekomunikazioak, fotokopiagailuak, faxak, lapurketen aurkako sistemak erosi eta mantentzea. Halaber, bildumak osatzeko bide berriak: bideoak, disko konpaktoak, CD-ROM, lineako datu baseetan harpidetzea, etab. Horrez gain, lehenagoko hitzarmenetan ez zen aintzat hartzen oinarrizko zenbait gai, segurtasuna kasu, bai ekipamendua, bildumena, edo langileena beraiena. Hitzik ez zen hiriko seinaleez, ez eta liburutegiaren publizitate instituzionalaz eta irakurketa sustatu eta liburutegi zerbitzua hedatzeko jarduerak dakartzaten aparteko gastuez ere. Ez zen aipatzen behin-behineko langileak kontratatzeke aukera, liburutegia itxi behar ez izateko, etab.

Beste berritasun bat zerbitzuen kartera izenekoa da. Dokumentu horretan, Nafarroako Liburutegi Publikoen Sistemako Liburutegi Publikoek, zerbitzu zentralak eta koordinatzaileak bete beharreko zerbitzu guztiak identifikatu, deskribatu eta sailkatu dira. Oro har, zerbitzuak barnekoak, kanpokoak eta mistoak dira, horien erabiltzaileak zein diren kontuan harturik: liburuzainak, herritarrak, edo biak. Kanpoko zerbitzuak, bestalde, oinarrizkoak (edo doakoak), periferikoak (ordaindu beharrekoak), berariazkoak (zenbait liburutegik eskaini beharrekoak), eta abar dira.

Bete behar diren jarduera guztiak lau eremutan sailkatu dira, eta Prozeduren Gidaliburuan eremu bakoitzeko eginkizunak eta prozesuak deskribatu: (1) Eragiketa gunean liburuzain generalistek betetzen dituzten jarduerak deskribatu dira zehatz-mehatz. Haien lanak zerikusi zuzena du kanpoko zerbitzuen produkzioarekin, eta are garrantzitsuagoa dena, bertan ezarri da erabiltzaileekiko eta herritar guztiekiko harremana. (2) Erpin estrategikoan zuzendaritza ildoaren eginkizun eta jarduera guztiak deskribatu dira: plangintzako eginkizunak, koordinaziokoak, lo-

turakoak, etab. (3) Erdiko mailan liburutegiak kudeatzeko bost barrutietako koordinatzaileen eginkizunak deskribatu dira. (4) Sostengu zerbitzu komunetan (edo zerbitzu zentralak) barneko zerbitzuak eta mistoak emateaz arduratzen direnen jarduerak eta prozesuak deskribatu dira.

Azken dokumentua, kudeaketa deszentralizatzekeo (edo mailakako kudeaketarako) proposamen arrazoitua da. Egun dagoen kontrol tarteaz zatikatu beharra dago, ez baitu biderik ematen liburutegian gertatzen denaren jarraipena egiteko, eta zerbitzu zentraletan pilaketa eragiten baitu; hortaz, zatiketa horretarako, Nafarroan Liburutegien Kudeaketarako bost barruti eratzea proposatu da, koordinatzaile bana buru dutela. Barrutien mugak konbentzios ezarri dira, merindade historikoak errespetatu eta barruti bakoitzean dagoen liburutegi kopurua orekatzen saiatzen den irizpide bat erabiliz. Tuterako barrutian 19 liburutegi daude; Tafalla/Zangozako barrutian, 18; Lizarrako barrutian, 14; Iruñerriko barrutian, 18; eta azkenik, iparraldeko barrutian, 14 liburutegi.

Nafarroako Liburutegi Publikoen Sistemaren kudeaketa hiru mailatan ezarri da, beraz: herrietan, barrutietan eta autonomian. Hiru maila horietako bakoitzean erantzukizun zuzena duten pertsonak daude zerbitzuak behar bezala funtziona dezan.

Euskara antolaketa eredu berrian

Euskarari dagokionez, eta hasteko, Nafarroak egoera administratibo korapilatsua duela gogoratu beharra dago, gure erkidegoa hiru eremutan banaturik baitago: euskalduna, mistoa eta ez-euskalduna. Euskararen Legeaz egin daitezkeen balorazioak alde batera utzirik, Liburutegi Publikoen antolaketa berrirako egin diren dokumentuetan euskarak duen presentzia nabarmendu besterik ez dugu eginen. Zerbitzuen karteran hauxe aipatzen da espreski:

Kanpoko zerbitzuak dira liburutegi bakoitzak erabiltzaileei eskaintzen dizkienak. Nafarroako hizkuntz aniztasuna aintzat hartu behar da, beraz Nafarroako Liburutegi

Publikoen Sistemak, eremu euskaldunetan², behinik behin, erabiltzaileek aukeratutako hizkuntzan eskaini beharko ditu ondotik zehazten diren kanpoko zerbitzuak.

Ikusteko dago nahi edo asmo on horiek nola gauzatu diren gero lege batean. Bestaldetik, zerbitzuen karteran egiten den aipamen hori ez da euskararen inguruan dagoen bakarra. Prozeduren Gidaliburuan, Nafarroako Liburutegi Publikoen Sistemaren zuzendariaren lotura egin-kizunak aztertzean, hauxe esaten da:

Komeni izanen litzateke, beste eremu batzuetarako ere baliagarria izan daitekeen adibide bat besterik ez emateko, lankidetzan handiagoa izatea Euskal Autonomia Erkidegoko erakunde eta liburutegiekin, euskarazko lanen ondare bibliografikoa babestu beharri irtenbideak batera eman ahal izateko (...) arrazoizkoa da pentsatzea euskarazko ondare bibliografikoa askoz hobeki zain litekeela, Euskal Autonomia Erkidegoan, Nafarroan eta Iparraldean lege gordailua jasotzen duten liburutegiekin partzuego bat eratuz gero. Edo bestela, partzuegorik ez baltz, itunen bidez, alderdi bakoitzaren betekizunak eta eskubideak zehaztuta.

Nolanahi ere, planteamendu zeharo pragmatiko batetik, pentsa daiteke kudeaketaren deszentralizazioak (edo mailakako deszentralizazioak) lagunduko duela euskararen erabilera liburutegietan normalizatzen. Etorkizunean, koordinatzaile bat izanen da iparraldeko 14 liburutegiez arduratzeko (bertan dago liburuzain euskaldunen kopuru handiena), eta beste bat Iruñerriko 21 liburutegietarako. Koordinatzaile horiek euskararen normalizazioa lehentasuntzat hartu beharko dute, noski, eta hala izan dadin lortzeko haien esku egonen da proposamen zehatzak egitea (jendearekin euskaraz aritzeko gutxieneko euskara mailak ezartzea, prestakuntza planak, liburutegien seinalizazioa, euskarazko gai zerrendak sartzea, etab.) eta halaxe eginen dutela espero dugu. Erosketa zentralizaturako prozedura, hala Liburutegien Sareak nola Nafarroako Liburutegiak erabiltzeko pentsatua, tresna funtsezkoa da, eta liburutegiek titulu askoren artean (Nafarroako Liburutegi Nagusian urtero sartzen direnak, 10.000 inguru) beraien bildu-

metarako egokienak hautatu ahal izateko behar bezain malgua. Horrela, haurrendako liburutegiek haur eta gazte-txoendako liburu gehiago aukeratuko dituzte, eta eremu euskaldunean daudenek euskarazko liburu gehiago. Azken finean, esan dezakegu ereduak aukera bat dakarrela euskararentzat, baina teknikariek eta arduradunek etekina ateratzen jakitea, edo hala nahi izatea, besterik da. j

-
1. Artikulu honen lehen bertsioa 1999ko udan idatzi zen; garrantzitsua da hori aintzat hartzea, orduetik hona zenbait aldaketa egon baitira. Lehenik eta behin, orrialde hauetan deskribatzen den eta liburutegi publiko nafarren antolaketa eredu berriaren diseinua agindu eta sustatu zuen zuzendaritza taldea aldatu egin da. Plan estrategikoak, jakina denez, erakundeek epe ertain eta luzera begira izan behar dituzten jomugak finkatzeko lantzen dira. Horregatik, landutako agiriak aztertzeko Vianako Printzea Erakundearen zuzendaritza talde berriak bere denbora hartu izanak, ez du inola ere horien bideragarritasuna baliogabetzen. Bestalde, etorkizuneko Nafarroako Liburutegi Nagusiaren kokapenaren auzi polemiko eta korapilatsua, dirudienez, orrialde hauetan adierazten denaren guztiz aurkako zentzuan ebatzi da. Hilabeteetan zehar, CDNko Javier Chorraut (Iruñeako aurreko alkatea) eta Miguel Sanz Nafarroako Gobernuko presidentea ezin izan ziren Nafarroako Liburutegi Nagusia kokatzeko akordio batera heldu. Izan ere, Sanzek horretarako Intendentziako orubea eskatzen zuen; Chorrautek, aldiz, Liburutegiak hiriaren Alde Zaharra ez zuela utzi behar azpimarratzen zuen. Honela, bada, UPNko Yolanda Barcinak Chorraut jaunari alkatetza kendu dionean, eta, beraz, Miguel Sanzen tesiek aurrera egiteko aukera guztiak zituztenean, egoerak biraketa ulertezin bat izan du: Hezkuntza eta Kultura Departamentuaren eta Iruñeako Udaletxearen artean akordio bat sinatu da, Nafarroako Liburutegi Nagusia San Franziskoko egungo Eskoletan kokatzeko. Hau guztia jakinik egin behar dio aurre irakurleak artikulu honi.
 2. Plurala erabiltzen da eremu euskaldunaz eta eremu mistoaz ari delako.